
**ГУЗЕЛАНЫ ЖАМАЛНЫ КЪАРАЧАЙ-МАЛКЪАР ТИЛНИ ТИНТИУГЕ
ЭМ АЙНЫТЫУГЪА САЛГЪАН КЪЫЙЫНЫ
(Гузеланы Жамалны 80-жыллыгына)**

Махийланы Хамангерийни кызы Людмила, Гуманитар тинтиулени Институтуну «Федерал араны «Россей академияны илмуларыны Къабарты-Малкъар илму ара» деген Федерал кырал бюджет учрежденияны Филиалыны къарачай-малкъар тил бѣлмюню тамата илму къуллукъчусу, директорну орунбасары, liudmila.makhiieva@mail.ru

Локияланы Магомедни кызы Жаухар, Гуманитар тинтиулени Институтуну «Федерал араны «Россей академияны илмуларыны Къабарты-Малкъар илму ара» деген Федерал кырал бюджет учрежденияны Филиалыны къарачай-малкъар фольклор бѣлмюню кичи илму къуллукъчусу, lokujeva.zh@mail.ru

Статья белгили алим, тюрколог, филология илмула ны доктору, профессор, Къабарты-Малкъарны илмусуну сыйлы къуллукъчусу, Къабарты-Малкъар республиканы кырал премиясыны лауреаты, Халкъла аралы тюрк академияны академиги, Россейни тюркологларыны комитетини члени Гузеланы Магомедни жашы Жамалны юбилейине жораланады. Гузе улу кѣп жылланы ичинде илму, окъутуу иште да жетишимли урунганды, къарачай-малкъар тил билимни угъай, саулай тюрк тиллени тинтиуге да аслам кыйын салгъанды. Ол 10 сѣзлюкню, 15 монографияны, онла бла саналгъан окъуу эм окъутуу-методика китапланы, тѣрт жюзге жууукъ илму статьялары авторуду. Аны къарачай-малкъар тилни тюрк тилле бла бирчалыгъын, башхалыгъын, энчиликлерин да тенгешдириу халда тинтген статьялары республикадан, кыралдан тышында да белгиледи, саулай тил илмуда да даражалыдыла. Гузеланы Жамал республиканы илму эм илму – педагогика къуллукъчулары: школлагъа, орта эм бийик билим берген юйлеге устазланы хазырлаугъа да тийишли юлюшюн къошханды. Андан сора да, аны башчылыгъы бла тѣртеулен филология илмулары докторуна, онеки адам филология илмулары кандидатына диссертацияларын жазгъандыла эм жетишимли къоруулагъандыла. Белгиленген затла барысы да алимни ишини кыйматлыгъына, къарачай-малкъар тилни тинтиуге бла айнытыугъа, саулайда тил илмугъа да болмагъанча уллу кыйын салгъанына шагъатлыкъ этедиле.

Баш магъаналы сѣзле: алим, къарачай-малкъар тил, тил билим, лексикология, лексикография, фонетика, фонология, фразеология, орфография, орфоэпия.

Белгили алим, тюрколог, Халкъла аралы тюрк академияны академиги, Къабарты-Малкъар республиканы илмусуну сыйлы къуллукъчусу, филология илмулары доктору, профессор, Къабарты-Малкъар илму араны гуманитар тинтиуге бардыргъан институтуну къарачай-малкъар тил бѣлмюню баш илму къуллукъчусу Гузеланы Магомедни жашы Жамал 1940 жылда Къабарты-Малкъарны Черек районну Огъары Жемтала элинде туугъанды.

Аны сабийлиги миллетни сынаулу жылларында туугъан журтундан узакъда кѣчгюнчюлюкде ѳтгенди. 1957 жылда, малкъар халкъны азатлыгъы кыйтарылгъандан сора, ол юйюрю бла бирге туугъан жерине кыйтады эм, Тѣбен Жемталаны интернат-школун айырмалы бошап, Къабарты-Малкъар кырал университетни тарых-филология факультетини орус-малкъар бѣлмюне окъургъа киреди. 1964 жылда аны жетишимли тауусуп, элине устаз болуп кыйтады. Бир ненча жылны ичинде эли школунда немец тилден, орус тилден бла адабиятдан сабийлени окъутады, школну директоруну орунбасары болуп да ишлейди. Аны эччилени, жууукъ-тенгни, устазланы, окъучулары арасында да сыйы-намысы жүрүйдю, барысы бла да акъылы иги келишеди. Алай Гузе улу школну иши бла чекленир акъылдан азат эди. Ол арсарсыз илмуну жолун сайлайды эм 1970 жылда Къыргъызтанны ара шахары Фрунзеде кырал университетни орус тилден

аспирантурасына киреди. Анга илму ишни жазаргъа берилген замандан иги да алгъаракъ, 1972 жылда «Сопоставительная фонетика русского и карачаево-балкарского языков» деген кандидат диссертациясын [Гузев 1972] жетишимли къоруулайды.

Гузеланы Жамалны акъылы, билими, дунягъа кѳз къарамы илмуну бийигине ѳрлерге, ол сыйлы борчну жашауда заманны излемине кѳре тамамларгъа онг береди. Жаш алим кесини билимин тийишлисича хайырланыр акъылда 1972 жылда Къабарты-Малкъарны илму-излем институтуна (шѳндюгю Къабарты-Малкъарны илму арасыны гуманитар тинтиуле бардыргъан институтуна) кичи илму къуллукъчу болуп киреди, кѳп да турмай, аны тамата илму къуллукъчугъа кѳчюрюледди. Билими, илму ишге кѳл салыуу, къарамыны энчилиги, ишни тамамлауда айырмалылыгъы бла да кѳплеге юлгю болаллыкъ жаш адамны къысха заманны ичинде къарачай-малкъар тил бѳлюмге тамата этип саладыла.

Гузеланы Жамал, къарачай-малкъар тил билимни айнытыуну, анга къуллукъ этиуню кесини сыйлы борчларындан бирине санап, илмуну жолунда алгъа таукел барыргъа борч салады эм, КъМІІІІ-де ишлей тургъанлай, 1986 жылда къыралыбызны ара шахары Москвада «Теоретические основы составления толковых словарей тюркских языков» деген доктор диссертациясын [Гузев 1986] жетишимли къоруулап, миллетни докторларыны ал сатырына къошулады.

Къарачай-малкъар тил билимде тамамланырыкъ жумушла аслам болгъанын, тилни тазалыгъын, кирсизлигин сакълар ючюн бек биринчиден сѳзлюкле керек болгъанын Гузе улу шарт ангылайды эм ишни арсарсыз къолгъа алады, бир къауум жылыны ичинде ондан артыкъ тюрлю-тюрлю сѳзлюклени жарашдырады. Филология илмуланы кандидаты Созайланы Борис бла бирге «Малкъар тилни школ орфография сѳзлюгюн» (1982, 1999); филология илмуланы доктору Ахматланы Ибрагим бла бирге «Малкъар тилни орфография эм пунктуация жорукъларын» (1991); Къабарты-Малкъар илму араны гуманитар тинтиуле бардыргъан институтуну къарачай-малкъар тил бѳлюмню къуллукъчулары Ахматланы Ибрагим, Отарланы Исмаил, Улакъланы Махти, Жаппуланы Алий, Жабелланы Люба, Махийланы Людмила, Апполаны Алим бла бирге «Къарачай-малкъар тилни ангылатма сѳзлюгюн» (1996, 2002, 2005); «Малкъар тилни школ ангылатма сѳзлюгюн» (2000); «Малкъар-орус школ орфография сѳзлюгюн» (2003); «Къарачай-малкъар тилни омонимлерини сѳзлюгюн» (2013); филология илмуланы кандидаты Махийланы Людмила бла бирге «Къарачай-малкъар тилни малкъар ц/з диалектини къысха сѳзлюгюн» (2015) эм «Къарачай-малкъар тилни антонимлерини сѳзлюгюн» (2016); Къабарты-Малкъар илму араны гуманитар тинтиуле бардыргъан институтуну къарачай-малкъар тил бѳлюмню илму къуллукъчулары Улакъланы Махти, Мусукланы Борис, Махийланы Людмила, Апполаны Алим, Кючмезланы Лариса бла бирге «Къарачай-малкъар тилни синонимлерини сѳзлюгюн» (2017) хазырлагъанды. Бир сѳз бла айтханда, белгиленген сѳзлюклени асламысы Гузеланы Жамалны башчылыгъы бла жарашдырылгъандыла. Бу сѳзлюкле ѳмюрден ѳмюрге, тѳлюден тѳлюге тилибизни тыпыр ташлары болгъанлай турлукъдула эм ала бла алимле, устазла, студентле, окъуучула суюноп хайырланырыкъдыла.

Гузеланы Жамалны илму монографияларын къарачай-малкъар тил илмуда энчи белгилерге тийишлиди: «Сопоставительная фонетика русского и карачаево-балкарского языков (К вопросу о лингвистических основах русского произношения в балкарских и карачаево-балкарских школах)» (1976), «Основы карачаево-балкарской орфографии» (1980), «Проблематика словника толковых словарей тюркских языков» (1984); «Семантическая разработка слова в толковых словарях тюркских языков» (1985), «Бусагъатдагъы къарачай-малкъар литература тил. 1-чи кесеги» (1998), «Къарачай-малкъар тилни тинтиуню тарыхы эм проблемалары» (2002), «Школда малкъар тилни окъутууну проблемалары» (2005), «Бусагъатдагъы

къарачай-малкъар литература тил. Морфемика, морфонология, сёз къурау. 2-чи кесеги» (2006), «Проблемы полисемии и омонимии в карачаево-балкарском языке» (2007), «Семантический способ словообразования в тюркских языках» (2009), «Карачаево-балкарская фонетика» (2009), «Актуальные проблемы фонологии карачаево-балкарского языка» (2010), «Фразеологизация свободных словосочетаний и предложений в карачаево-балкарском языке» (2013), «Проблемы внутриглагольного словообразования в карачаево-балкарском языке» (2013), «Однокоренные синонимы в карачаево-балкарском языке» (2014). Бу илму монографияла жаланда къарачай-малкъар тил билимни угъай, саулайда тюркологияны бай хазнасыдыла.

Арт жыллада Къабарты-Малкъар илму араны гуманитар тинтиуле бардыргъан институтуна къарачай-малкъар тил бёлюмюню илму къуллукъчулары жарашдыргъан «Современный карачаево-балкарский язык» (2016, 2018) деген эки китапдан къуралгъан къыйматлы илму иш чыкъгъанды. Анда къарачай-малкъар тилни фонетикасына, фонологиясына, орфоэпиясына, орфографиясына, лексикологиясына, фразеологиясына, морфемикасына, морфонологиясына, сёз къурауна да тынгылы къаралады, заманга кёре тилде тюрлениулерине да энчи эс бурулады. Биринчи китапны баш редактору Гузеланы Жамалды, экинчи китапда уа ол бир бёлюмюню авторуду.

Алай бла, Гузе улу илмугъа уллу къошумчулукъ этгени даулашысызды: ол ондан артыкъ сёзлюкню, онбешге жууукъ илму монографияны, отуздан артыкъ университетни устазлары хайырланырча окъуу-методикалы пособияны, окъуу программаланы, студентлеге методика кёргюзтюмле бла сынау ишлени пособияларын, 4-чю, 5-чи классланы окъуучуларына школ-окъуу китапланы да жарашдыргъанды.

Андан сора да ол кёп жылланы ичинде илму китаплагъа, статьялагъа рецензияла жазгъанды, аланы асламысына редакторлукъ этгенди, илму сборниклени редколлегияларыны члени болгъанлай талай жыл тургъанды, кандидат эм доктор диссертацияларын къоруулагъанлагъа оппонентлик этгенди. Бир сёз бла айтханда, аны илмуда тамамлагъан ишлерине барысына да багъа бичерге, ол угъай, энчи-энчи белгилеп санаргъа окъуна къыйынды. Заман бара-баргъанда Гузеланы Жамалны илмуда къыйынына жораланган къыйматлы илму ишле жазыллыгына, алимни ёмюрлюк къыйынына тийишли багъа бичиллигине ийнанабыз.

Тюрлю-тюрлю жыллада республиканы газетлеринде, журналларында аны публицистика халда жазылгъан статьялары, тилни сакъланыу амалларын оюмлагъан интервьюлары да басмалангандыла. Алада белгили тюрколог тил бла байламлы ёз къарамын кесгин шартлагъанды, илму жаны бла тамам белгиленмеген даулашлы соруулагъа башха тюрк тиллени юлгюсюнде тенгleshдириу халда тюз жууап бергенди.

Ёз тилин суйген, аны жюрютюлюу, къуралыу амалларын тынгылы тинтген, суратлау сёзню уста хайырлана билген алим, къаламыны кючюн суратлау чыгъармачылыкъда да сынагъанды. Аны талай назмусу бла тамсиллери «Коммунизмге жол» газетде, «Минги-Тау» журналда да дайым басмалана тургъандыла. Не хыйсапдан болгъанын чертген къыйынды, алай Гузеланы Жамал суратлау чыгъармаларын бир заманда да кесини аты бла белгилемегенди: Жеммал-эддин, Мухаммат улу, Къоркъмаз деген жашырын атла бла басмалагъанды. Сёз ючюн, «Жууукъларым, тынгылагъыз!» деген назмула бла тамсилледен къуралгъан жыйымдыкъны да Мухаммат улу деп бериледи [Мухаммат улу 1993]. Ол, табийгъат берген фактусун уста хайырлана, билимин кючлей, не ишни да бет жарыкълы тамамлай билген адамды. Баям, ол затны бу китапха кирген назмуланы суратланыу амалларында, рифма, магъана энчиликлеринде да эслерге боллукъду. Тамсиллерини юсюнден айтханда уа, аланы энчи алып илму жаны бла къараргъа да тийишлиди.

Билим адам улуну умутун бийик, жүрегин жарык, саггышын чууак этеди, жашау жолун кенг ачады. Гузеланы Жамал да илму бла, кыалам сынау бла чекленип кыалмай, кесин устазлык иште да сынаганды. Ол жыйырмадан артык жылны ичинде Кыбарты-Малкыар кырал университетте устазлык этгенди, студентлеге, устазлагы да кесин билими бла, адеби бла да сыйдургенди.

Гузе улу кыарачай-малкыар тил билимни кеп даулашлы сорууларына жууап таба келгенди. Ол халкыла аралы илму конференциялагы, конгресслеге, симпозиумлагы, форумлагы да хар заманда да тири кыатышханды. Аны кыарачай-малкыар тил билимге эм да тюркологиягы кыйматлы кышумчулук этген илму статьялары республикалада, кыралыбызны ара шахарында, тыш кыраллада да басмалангандыла.

Илмуну жолунда не уллу жетишимле болдурса да, алимге даража берген затладан бири ол хазырлаган сохталарыдыла. Алим адам, артыксызда, аз миллетни тилин, келден чыгармачылыгын, адабиятын тинтген заманда, аны тамбласын тынгылы оюмларгы борчлуду. Белгилисича, гитче, уллу миллетни да миллетлигин сакларык аны тили, келден чыгармачылыгы, маданияты, адабият энчилиги болганын, ол байлыкны даусундурмай саклар ючюн, алимле хазырларгы керек болганын Гузе улу теренден оюмлайды эм тил хазнабызны тамблагы кюнюн сыйлай да, жүрюте да, тинте да билирча, тазалыгын, кирсизлигин ёмюрлеге шарт белгилерча, миллетине кыуллук этерча алимлени филология илмуланы докторларын (Текуланы Муссаны, Алийланы Тамараны, Эбизеланы Фатиматны, Мызыланы Ахматны), филология илмуланы кандидатларын (Ахматланы Мариямны, Аппайланы Фатиманы, Хачирланы Еленаны, Созайланы Азаматны, Гелястанланы Танзиляны, Киштикланы Любаны, Трамланы Зухураны, Таукенланы Жаннетаны, Черкесланы Захураны) хазырлайды. Ала бюгюнлюкде барысы да Кыарачайда, Малкыарда институтлада, бийик билим берген окыу юйледе, газетледе, журналлада, тилни саклауну, тюз жүрютюнюн баш борча санай, ёз тиллерине устазлары юйретгенча алдаусуз кыуллук этедиле.

Гузеланы Жамалны илму-устазлык иште жетишимлери ючюн Кыбарты-Малкыар республиканы Баш советини, Россейни билим бериу министрствосуну, Кыбарты-Малкыарны профсоюзларыны эм дагыда башха тюрлю Сыйлы грамотала бла саугалайдыла. Анга 1986 жылда «Кыбарты-Малкыар АССР-ни илмусуну сыйлы кыуллукчусу», 1993 жылда «Кыбарты-Малкыар республиканы илмусуну сыйлы кыуллукчусу» деген атланы бередила. Андан сора да ол Халкыла Аралы Тюрк академияны членине, Россейни тюркологларыны комитетине членге да айырылганды. 2015 жылда аны Кыарачайда Кырымшамхалланы Исмаил-Бийни медали бла «Илму» номинацияда саугалагандыла. Гузе улуну илмуда жетишимлерине, монографияларына, сёзлюклерине да алимле бийик багы бичгендиле эм аны кыарачай-малкыар тил илмуда, битеуда тюркологияда илму магьаналарын тынгылы чертгендиле [Отарланы 1981; Хабичев 1981; Ахматов 1984; Магеррамова 1987; Башиев, Геляева 1999; Мокьаланы 2007; Гаджиахмедов, Аппоев 2010; Толгуров, Махиева 2015; Кетенчиланы, Апполаны 2011; Улаков 2015].

Гузеланы Жамал Кыбарты-Малкыар илму араны гуманитар тинтиле бардырган институтуну кыарачай-малкыар филология бёлюмюне эм кыарачай-малкыар тил бёлюмюне талай жыл таматалык этгенди. Бюгюнлюкде 80-жыллык юбилейине жетишген акылман, илму жолдан таймай, жаш алимлеге билеклик эте, насыйхат сёзюн айта, илмуну излемлерин эм энчиликлерин ангылата, билими, акыл сёзю бла да даражалы бола, этген илму ишин, адамлык ёлчемге сыйындыра, кереклисича тамамлайды.

Илмуну жолу ёмюрде да кыйын жолладан бириди, анда даулашлы соруула кеп тубеучюдуле, алай Гузеланы Магометни жашы Жамал бюгюнлюкде да, тибийгыт саугалагган факмусун, жашау акылын билим бла кычлей, илмугы тийишлисича кыуллук этеди.

Хайырланылган литература

1. *Ахматов И.Х.* Ж.М. Гузеев. Проблема словника толковых словарей тюркских языков // Советская тюркология. 1984. № 6. С. 72–75.
2. *Башиев Х. Л., Гельева А. И.* Книга, которую ждали: о монографии Ж.М. Гузеева «Современный карачаево-балкарский литературный язык» // Кабардино-Балкарская правда. 1999. 11 февр.
3. *Гаджиахмедов Н.Э., Анноев А.К.* Путь ученого, педагога // Вопросы тюркологии. Махачкала, 2010. Вып. 6. С. 139–140.
4. *Гузеев Ж.М.* Сопоставительная фонетика русского и карачаево-балкарского языков: дисс. ... канд. филол. наук. Фрунзе, 1972. 207 с.
5. *Гузеев Ж.М.* Теоретические основы составления толковых словарей тюркских языков: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. М., 1986. 42 с.
6. *Кетенчиланы М.Б., Анполаны А.К.* Айтхылыкь тюрколог, белгили педагог эм адам: филология илмуланы доктору, профессор Гузеланы Жамалгъа – 70 жыл // Минги-Тау. 2011. № 1. Б. 170–173 (*Кетенчиев М.Б., Анноев А.К.* Знаменитому тюркологу, педагогу, профессору Жамалу Гузееву – 70 лет // Эльбрус. 2011. № 1. С. 170–173).
7. *Магеррамова Р.Дж.* Ж.М. Гузеев. Семантическая разработка слова в толковых словарях тюркских языков // Советская тюркология. 1987. № 1. С. 98–101.
8. *Мокъаланы З.Х.* Тюркологияда быллай дерслик алыкъына чыкъмагъанды // Заман. 2007. 31 мая (*Мокаева З.Х.* В тюркологии такой книги пока нет // Время. 2007. 31 мая).
9. *Мухаммат улу (Гузеланы Ж.М.).* Жууукъларым, тынгылагъыз! Назмула бла тамсилле. Нальчик: Эльбрус, 1993. 96 б. (*Сын Мухаммата (Гузеев Ж.М.).* Прислушайтесь, родные мои! Стихи и басни. Нальчик: Эльбрус, 1993. 96 с.).
10. *Отарланы И.М.* Тилни орфографиясын иги этиуню юсюнден илму иш // Шуӳхлукъ. 1981. № 1. Б. 112–115 (*Отаров И.М.* Научная работа об улучшении карачаево-балкарской орфографии // Дружба. 1981. № 1. С. 112–115).
11. *Толгуров З.Х., Махиева Л.Х.* Путь в большую науку // Жамал Магомедович Гузеев / сост. Ж.М. Локьяева. Нальчик: Изд. отдел КБИГИ, 2015. С. 7–9.
12. *Улаков М.З.* Результативный, креативный, универсальный // Кабардино-Балкарская правда. 2015. 25 нояб.
13. *Хабичев М.А.* Ж.М. Гузеев. Основы карачаево-балкарской орфографии // Советская тюркология. 1981. № 4. С. 97–98.

ВКЛАД Ж.М. ГУЗЕЕВА В ИЗУЧЕНИЕ КАРАЧАЕВО-БАЛКАРСКОГО ЯЗЫКА И РАЗВИТИЕ ТЮРКОЛОГИИ (К 80-летию со дня рождения Гузеева Ж.М.)

Махиева Людмила Хамангериевна, кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник сектора карачаево-балкарского языка Института гуманитарных исследований – филиала ФГБНУ «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук», liudmila.makhiieva@mail.ru

Локьяева Жаухар Магомедовна, младший научный сотрудник сектора карачаево-балкарского фольклора Института гуманитарных исследований – филиала ФГБНУ «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук», lokyueva.zh@mail.ru

Статья посвящена юбилею известного российского ученого-тюрколога, лингвиста, доктора филологических наук, профессора, заслуженного деятеля науки КБР, лауреата Государственной премии КБР, академика Международной тюркской академии, члена Российского комитета тюркологов Жамала Магомедовича Гузеева. В течении многих лет он успешно сочетал преподавательскую и научную деятельность. Как ведущий лингвист, ученый, внес неоценимый вклад в развитие не только карачаево-балкарского, но и общетюркского языкознания. Является автором и соавтором 10 словарей, 15 монографий, десятков учебных и учебно-методических пособий, сотен научных статей. Многие его труды по различным разделам карачаево-балкарского языкознания известны далеко за пределами республики и даже страны. В качестве преподавателя Ж.М. Гузеев способствовал

подготовке и профессиональному росту научных и научно-педагогических кадров республики: преподавателей школ, СУЗов и ВУЗов. Кроме того, под его руководством защитили диссертации 4 доктора и 12 кандидатов филологических наук. Все это свидетельствует о многогранной деятельности Жамала Магомедовича Гузеева в дело изучения и развития карачаево-балкарского языка и лингвистической науки в целом.

Ключевые слова: ученый, карачаево-балкарский язык, лингвистика, лексикология, лексикография, фонетика, фонология, фразеология, орфография, орфоэпия.

**CONTRIBUTION OF J.M. GUZEEV
IN STUDY OF THE KARACHAY-BALKARIAN LANGUAGE
AND DEVELOPMENT OF TURKOLOGY
(On the occasion of the 80th birthday of Guzeev J.M.)**

Mahieva Lyudmila Hamangerievna, Candidate of Philology, Associate Professor, Leading Scientific Worker of the Sector of Karachay-Balkarian Language of the Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific Establishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of the Russian Academy of Sciences» (IHR KBSC RAS), liudmila.makhiieva@mail.ru

Lokyaeva Jauhar Magomedovna, Junior Scientific Worker of the Sector of Karachay-Balkarian Folklore of the Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific Establishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of the Russian Academy of Sciences» (IHR KBSC RAS), lokyeva.zh@mail.ru

The article is devoted to the anniversary of the famous Russian scientist-Turkologist, linguist, Doctor of Philology, Professor, Honored Scientist of the KBR, laureate of the State Prize of the KBR, Academician of the International Turkic Academy, member of the Russian Committee of Turkologists Jamal Magomedovich Guzeev. For many years he has successfully combined teaching and research activities. As a leading linguist, scientist, he made an invaluable contribution to the development of not only Karachay-Balkarian, but also general Turkic linguistics. He is the author and co-author of 10 dictionaries, 15 monographs, dozens of educational and teaching aids, hundreds of scientific articles. Many of his works on various sections of his native linguistics are known far beyond the borders of the republic and even the country. As a teacher J.M. Guzeev contributed to the training and professional growth of scientific and scientific-pedagogical personnel of the republic: teachers of schools, colleges and universities. In addition, under his supervision 4 doctors and 12 candidates of philological sciences defended their dissertations. All this testifies to the versatility of activity of Jamal Magomedovich Guzeev to the study and development of Karachay-Balkarian language and linguistic science in general.

Keywords: scientist, Karachay-Balkarian language, linguistics, lexicology, lexicography, phonetics, phonology, phraseology, spelling, orthoepy.